

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2007 roku

WARSZAWA 2008

Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2007 roku

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż. Lech Goraj
mgr Paweł Michalak
mgr Krzysztof Zmarzłowski

Warszawa 2008

Opracowanie komputerowe

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Krzysztof Zmarzłowski

Korekta

Renata Płonka

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-064-7

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Podstawowe informacje o Wspólnotowej Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN).....	6
1.1. Informacje ogólne	6
1.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych	7
1.3. Zakres podmiotowy FADN.....	9
1.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN	10
1.5. Zakres przedmiotowy FADN.....	10
1.6. Cel analizy	11
2. Metoda i obiekty badań	12
2.1. Metoda	12
2.2. Obiekty badań	13
3. Struktura zbioru gospodarstw podlegających analizie	17
4. Analiza rozkładu gospodarstw według kwot dochodu rodziny rolniczej	20
5. Analiza dochodów rodzin rolniczych	25
5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)	25
5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według wielkości ekonomicznej (ES6)	29
5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6).....	33

Spis wykresów

Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach	15
Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw według zadeklarowanej wielkości dochodu	16
Wykres 3. Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych typach rolniczych (TF8).....	17
Wykres 4. Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6) ..	18
Wykres 5. Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych klasach obszarowych (UAA6)	19
Wykres 6. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu rodziny rolniczej.....	20
Wykres 7. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego.....	21
Wykres 8. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu spoza gospodarstwa	22
Wykres 9. Rozkład gospodarstw, dla których wartość dochodu spoza gospodarstwa osiągnęła dodatnią wartość	23
Wykres 10. Rozkład procentowy gospodarstw według przedziałów krotności średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2007 roku (21 570 zł).....	24
Wykres 11. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	25
Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8).....	26
Wykres 13. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	28
Wykres 14. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)	29
Wykres 15. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	30
Wykres 16. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	32

Wykres 17. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6).....	33
Wykres 18. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6).....	34
Wykres 19. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w strukturze dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)	36

Wstęp

Określone zachowania rolników dotyczące gospodarstwa rolnego, w tym podejmowanie decyzji produkcyjnych i inwestycyjnych, warunkowane są sytuacją finansową i ekonomiczną rodziny rolniczej, a nie tylko samego gospodarstwa rolnego. Zależność ta wynika z faktu, że w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw, nie ma wyraźnego rozdziału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym rodziny rolnika.

W szczególności dotyczy to przepływu kapitału. W ciągu okresu obrachunkowego odbywają się, w zależności od bieżących potrzeb, dwukierunkowe przesunięcia kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym. Z tego powodu informacje na temat dochodów rodzin z gospodarstw rolnych są istotne. Dla pełnego przedstawienia sytuacji finansowej w gospodarstwach rolnych pogrupowano je według trzech kryteriów:

- typu rolniczego,
- klas wielkości ekonomicznej,
- powierzchni użytków rolnych.

Analizę wykonano wykorzystując dane rachunkowe zbierane w ramach systemu Polskiego FADN oraz dane o dochodach spoza gospodarstwa rolnego z badania ankietowego, przeprowadzonego w tych samych gospodarstwach, w których prowadzona jest rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN.

Wykonana analiza jest kontynuacją badań prowadzonych w tym kierunku od 2004 roku. Prezentowane wyniki są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w publikacjach Dyrekcji Generalnej do Spraw Rolnictwa UE (DG AGRI).

1. Podstawowe informacje o Wspólnotowej Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)

1.1. Informacje ogólne

FADN to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, którego formalne funkcjonowanie rozpoczęło się w 1965 r.

FADN był tworzony etapowo w miarę poszerzania Unii Europejskiej, na podstawie Rozporządzenia Rady EWG nr 79/65/EEC z dnia 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. W początkowej fazie (etap I) system zaistniał w sześciu krajach założycielskich (Belgii, Francji, Holandii, Luksemburgu, Niemczech i Włoszech), a po poszerzeniu w 1973 r. (etap II) także w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii. Od 1981 r. (etap III) dodatkowo w Grecji, od 1986 r. (etap IV) do badań włączono Hiszpanię i Portugalię, a od 1995 r. (etap V) Finlandię, Szwecję i Austrię. Od 1 maja 2004 r. (etap VI) do systemu FADN weszły także: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Republika Czeska i Węgry, a od 1 stycznia 2007 r. (etap VII) Rumunia i Bułgaria.

Od 2007 r. FADN funkcjonuje na terenie 27 krajów członkowskich UE.

Mapa 1. Etapy tworzenia FADN w Europie

Unikalność FADN polega na tym, że gromadzi on dane zaliczane do grupy wrażliwych, które opisują przede wszystkim sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych.

Mając na uwadze cele do spełnienia, FADN bazuje na danych rachunkowych dostarczanych przez rachunkowość realizowaną w konwencji rachunkowości tzw. zarządczej. Odmiana tej rachunkowości, w odróżnieniu od finansowej¹, ma na celu jak najpełniejsze odzwierciedlenie sytuacji produkcyjno - ekonomicznej gospodarstwa rolnego. O wyborze tej konwencji rachunkowości zdecydowała chęć podejmowania decyzji adekwatnych do sytuacji gospodarstw rolnych.

W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Za takie uznawane są gospodarstwa, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzającej w danym regionie FADN lub kraju członkowskiego co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM).

W poszczególnych Krajach Członkowskich występują różne minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych włączanych do pola obserwacji FADN (Patrz: Tabela 1). Różnice te wynikają przede wszystkim z powodu istniejących różnic w strukturze agrarnej krajów członkowskich.

Należy podkreślić, że baza danych FADN jest jedyną, gdzie dane zbierane są według jednolitych zasad, a gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

1.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych

Zasady klasyfikacji gospodarstw rolnych zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. Według tych zasad gospodarstwa rolne funkcjonujące na terenie wspólnoty klasyfikowane są najczęściej według dwóch kryteriów:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

W podstawowej klasyfikacji gospodarstw rolnych mają zastosowanie parametry ekonomiczne. Są nimi:

- standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM - ang. Standard Gross Margin),
- europejska jednostka wielkości (ESU - ang. European Size Unit).

¹ Rachunkowość finansowa podlega odpowiednim przepisom prawa, które są różne w poszczególnych Krajach Członkowskich Unii Europejskiej.

1. **Standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM – ang. Standard Gross Margin)** jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich **w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji**. W celu wyeliminowania wpływu zmian w produkcji (np. wywołanych złą pogodą) lub cen produktów i środków produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu. Z tego właśnie powodu, pojęcie nadwyżki bezpośredniej zostało uzupełnione terminem „standardowa”. Współczynniki SGM są obliczane dla każdego regionu statystycznego i dla każdej prowadzonej działalności w odniesieniu do 1 ha uprawy lub 1 sztuki zwierzęcia.
2. **Europejska Jednostka Wielkości (ESU – ang. European Size Unit)** jest parametrem służącym do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego. W tym celu wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej gospodarstwa rolnego wyraża się w jednostkach ESU. Jedno ESU odpowiada obecnie równowartości 1 200 euro.
3. **Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego** jest jednym z podstawowych kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Określa się ją na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie.
4. **Typ rolniczy gospodarstwa** jest kolejnym kryterium stosowanym w klasyfikacji gospodarstw rolnych. Jest on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w gospodarstwie rolnym. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze dzielone są na:
 - 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
 - 17 typów podstawowych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
 - 50 typów szczegółowych (oznaczanych z użyciem trzech znaków),
 - podtypy 50 typów szczegółowych (oznaczanych z użyciem czterech znaków).

Współczynniki SGM liczone są okresowo na podstawie średnich danych z trzech kolejnych lat w wydzielonych regionach Krajów Członkowskich. Komisja UE ustala listę działalności rolniczych, dla których konieczne jest policzenie SGM. W przypadku SGM'2002 lista ta obejmuje 138 działalności rolniczych.

1.3. Zakres podmiotowy FADN

Minimalny próg określający gospodarstwo jako towarowe (oznacza to włączenie gospodarstwa do badań) wyrażony jest w ESU. Wielkość ta ustalana jest oddzielnie dla każdego kraju członkowskiego (patrz: Tabela 1).

Tabela 1. Minimalne progi wielkości ekonomicznej i liczebność próby FADN w poszczególnych krajach członkowskich w 2007 r.

Kraj	Dolny próg wielkości ekonomicznej ESU	Liczba gospodarstw w próbie szt.	Struktura %
Austria	8	1 800	2,1
Belgia	16	1 200	1,4
Bułgaria	1	2 000	2,4
Cypr	2	500	0,6
Czechy	4	1 300	1,5
Dania	8	2 250	2,7
Estonia	2	500	0,6
Finlandia	8	1 150	1,4
Francja	8	7 320	8,7
Grecja	2	5 500	6,5
Hiszpania	2	9 706	11,5
Holandia	16	1 500	1,8
Irlandia	2	1 300	1,5
Litwa	2	1 000	1,2
Luksemburg	8	360	0,4
Łotwa	2	1 000	1,2
Malta	8	400	0,5
Niemcy	16	6 360	7,5
Polska	2	12 100	14,3
Portugalia	2	2 300	2,7
Rumunia	1	1 000	1,2
Słowacja	8	600	0,7
Słowenia	2	900	1,1
Szwecja	8	1 000	1,2
Węgry	2	1 900	2,2
Wielka Brytania	16	2 500	3,0
(w tym: Irlandia Północna)	(8)	(320)	0,4
Włochy	4	17 000	20,1
Razem FADN UE		84 446	100

Źródło: Rozporządzenie Komisji nr 800/2007 z 6 lipca 2007 r. zmieniające Rozporządzenie nr 1859/82 dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

1.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN

Agencje łącznikowe FADN z poszczególnych krajów opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN². Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, są one przekazywane w celu akceptacji przez Komitet Wspólnoty nadzorujący FADN.

Wewnątrz pola obserwacji FADN istnieje zróżnicowanie gospodarstw rolnych pod względem ich wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

Dla zapewnienia precyzyjnego odzwierciedlenia tego zróżnicowania w próbie badawczej pole obserwacji jest dzielone na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby, mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw sadowniczych w innym regionie). W procedurze warstwowania zbioru gospodarstw mają zastosowanie trzy kryteria:

- położenie regionalne,
- wielkość ekonomiczna,
- typ rolniczy.

1.5. Zakres przedmiotowy FADN

FADN regulowany jest przepisami prawa, spośród których podstawowym dokumentem jest Rozporządzenie Rady nr 79/65 EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. ustanawiające ten system i nakładające na każdy kraj członkowski obowiązek jego utworzenia. Ten przepis określił trzy podstawowe zasady obowiązujące w FADN. Spośród nich na pierwszym miejscu wyróżniona jest zasada dobrowolnego udziału rolników w tym systemie.

Zakres i format zbieranych danych rachunkowych w gospodarstwach rolnych dla potrzeb FADN, jest szczegółowo zdefiniowany w Rozporządzeniu Komisji 2253/2004/EEC z 23 grudnia 2004 r. Przepisy te zawierają obok szczegółowego wykazu zmiennych, także instrukcje dotyczące sposobu wypełniania tzw. sprawozdania z gospodarstwa rolnego FADN oraz definicje stosowanych pojęć.

² Goraj L., Osuch D., Sierański W. (2007): Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN. IERiGŻ-PIB, Warszawa

Kierując się zapisami tego rozporządzenia można stwierdzić w sposób bardzo ogólny, że gromadzone dane w ramach FADN:

- dotyczą wyłącznie gospodarstwa rolnego,
- odzwierciedlają stan i strukturę składników majątkowych a także stan i strukturę źródeł zobowiązań,
- odzwierciedlają strukturę przychodów i kosztów na poziomie gospodarstwa rolnego,
- szczególna uwaga zwrócona jest na elementy związane ze Wspólną Polityką Rolną (dotacje).

Zatem ze względów formalnych nie istnieje prosta możliwość poszerzenia zakresu zbieranych danych rachunkowych w ramach Polskiego FADN³. Jedynym formalnym źródłem danych o dochodach rodzin rolniczych jest badanie budżetów gospodarstw domowych (m.in. rodzin rolniczych) prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)⁴.

1.6. Cel analizy

Celem analizy jest:

- zbadanie struktury dochodów rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych, klasach wielkości ekonomicznej oraz klasach obszarowych,
- zbadanie struktury ilościowej gospodarstw według kwot dochodu rodziny rolniczej,
- zbadanie dochodów rodzin rolniczych, które osiągnęły dodatni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i jednocześnie dodatni dochód spoza gospodarstwa.

³ I to jest właśnie powód odstąpienia od zbierania w ramach podstawowego zakresu Polskiego FADN danych o dochodach rodzin rolniczych pozyskiwanych spoza gospodarstwa rolnego, praktykowanego w rachunkowości rolnej organizowanej przez IERiGŻ-PIB do momentu uzyskania statusu Agencji łącznikowej FADN w Polsce.

⁴ W 2006 r. badaniem objęto 37 508 gospodarstwa domowe, tj. ponad 0,3% ogólnej liczby gospodarstw domowych. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS, Warszawa 2007, str. 294-318.

2. Metoda i obiekty badań

2.1. Metoda

Brak informacji o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w przypadku indywidualnych gospodarstw rolnych stanowi duże ograniczenie dla poznania i wyjaśniania zasad funkcjonowania indywidualnych gospodarstw rolnych. W czasie projektowania bazy danych rachunkowych i organizacji ich zbierania, podjęto decyzję o uruchomieniu zbierania danych o dochodach rodzin rolniczych spoza gospodarstwa rolnego. Badanie to prowadzone jest równoległe do Polskiego FADN, w tych samych gospodarstwach i jest badaniem „dobrowolnym”. Doradca dostarcza rolnikowi „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”⁵ (zwanej dalej ankietą), której integralną częścią jest deklaracja woli uczestniczenia w dodatkowym badaniu (do Polskiego FADN) z jednoczesną zgodą na udostępnienie tych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ-PIB.

Rysunek 1. Wycinek kwestionariusza do ewidencji danych p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”

Wyrażam zgodę na udostępnienie powyższych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ.	
NIG: _____	data i podpis rolnika

Dotychczasowe doświadczenia w zbieraniu danych wskazują, iż ten rodzaj danych należy do grupy najbardziej wrażliwych spośród zbieranych w badaniach statystycznych. Pamięając o tym, dla ograniczenia stopnia odmowy rolników od uczestnictwa w tego rodzaju badaniach a także ograniczenia skłonności respondentów (przedstawicieli rodzin rolniczych) do samoograniczenia rozmiaru kwot dochodów, odstąpiono od zbierania danych o dochodach określanych kwotami pieniężnymi. Zamiast tego posłużono się kodami odpowiednich 30 przedziałów kwot dochodu⁶ (np. kod 5 odpowiada kwocie dochodu od 800 zł do 999 zł)⁷.

⁵ Pełny format kwestionariusza p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika” jest zamieszczony na str. 40, Załącznik 4.

⁶ Ten sposób zastosowano z powodzeniem w badaniu dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu, realizowanym w czerwcu 1994 r. na terenie 2 gmin we współpracy z ekspertami z Economic Research Service (ERS) i National Agency of Statistic Service (NASS) z USA. Zob.: D. Nieć, D. Osuch, J. Gomółka: „Badanie dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu.” IERiGŻ, Warszawa 1997.

⁷ Pełen wykaz kodów dla przedziałów kwotowych zamieszczony jest na str. 41, Załącznik 5.

W trakcie zbierania danych w kolejnych 12 miesiącach roku, dokonywano rejestracji odpowiednich kodów przypisywanych do 4 źródeł dochodów:

- pracy najemnej,
- świadczeń emerytalno-rentowych,
- innych świadczeń społecznych,
- pozostałych źródeł.

Dla określenia dochodów z prowadzenia zarejestrowanej działalności gospodarczej wymagane było podanie kodu określającego przedział dochodu uzyskany w całym roku. Na potrzeby analizy dochodu spoza gospodarstwa rolnego została użyta środkowa wartość przedziału kwot dochodu, a w przypadku ostatniego przedziału przyjęto wartość 50 000 zł i więcej.

Informacje na temat dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykorzystane zostały z danych rachunkowych zbieranych w ramach Polskiego FADN (patrz: rozdział 1.4).

Do analizy statystycznej struktury gospodarstw zastosowano wykresy określające liczbę gospodarstw w poszczególnych typach rolniczych, w klasach wielkości ekonomicznej oraz w poszczególnych grupach obszarowych. Należy podkreślić, że tylko w odniesieniu do dwóch kryteriów: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego uzyskane wyniki są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN. Grupowanie gospodarstw według zasobów ziemi zostało zastosowane w celu zaspokojenia zapotrzebowania odbiorców przyzwyczajonych do tego kryterium grupowania gospodarstw rolnych. W tym przypadku wyniki dla grup obszarowych ilustrują zmienność dochodów rodzin rolniczych w różnych klasach obszarowych gospodarstw rolnych, ale nie są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN. Ta sama sytuacja dotyczy również każdego innego grupowania gospodarstw.

Do analizy rozkładu według kwot dochodu rodziny rolniczej wykorzystano histogramy, a do analizy struktury dochodów rodzin rolniczych wykresy kolumnowe określające wielkość i strukturę dochodów rodzin rolniczych w poszczególnych grupach gospodarstw.

Do oceny zróżnicowania dochodów gospodarstw w próbie badawczej wykorzystano podstawowe statystyki opisowe tj. średnią arytmetyczną, odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności.

Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych w przypadku niektórych wyliczeń - z tytułu zaokrągleń - mogą wystąpić różnice.

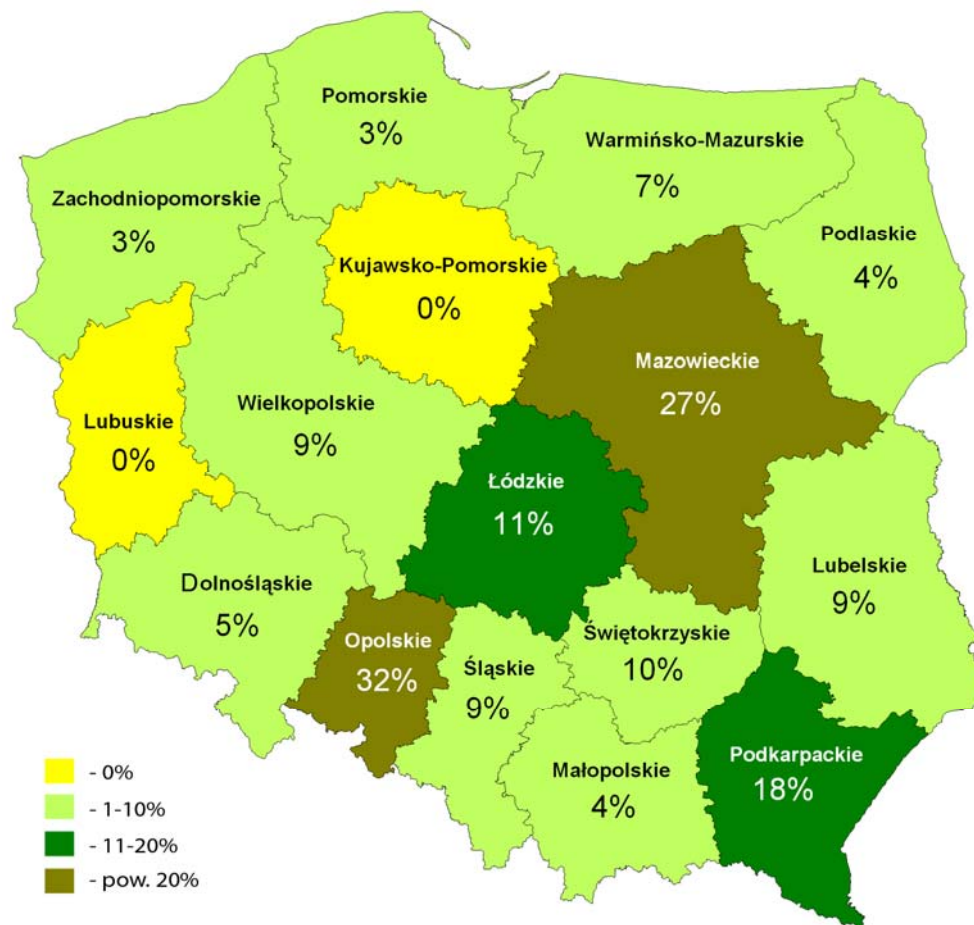
2.2. Obiekty badań

Do analizy wykorzystano dane rachunkowe z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną w 2007 r. w ramach systemu Polski FADN. W analizie wykorzystano dane z 12 038 indywidualnych gospodarstw rolnych. Jest to część próby reprezentatywnej liczącej 12 178 gospodarstw rolnych. Dodatkowo zbiór ten podzielono na dwa podzbiory, w których zastosowano następującą selekcję:

- do zbadania struktury oraz rozkładu gospodarstw wykorzystano informacje z 10 764 gospodarstw, które wypełniły ankietę dotyczącą dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika (rozdział 3 i 4),
- do zbadania dochodów rodzin rolniczych grupowanych wg typów rolniczych, wielkości ekonomicznej, powierzchni użytków rolnych wykorzystano dane z 3 027 gospodarstw. W gospodarstwach tych dochód spoza gospodarstwa oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego był większy od 0 (rozdział 5).

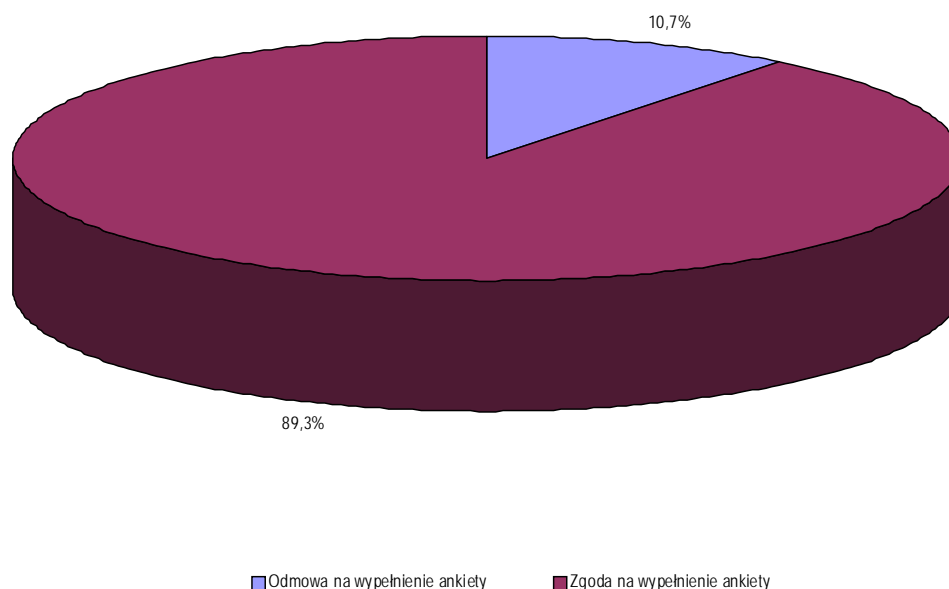
Jak wspomniano w rozdziale 1.5, badanie dotyczące dochodów rodzin rolniczych spoza gospodarstwa prowadzone jest równoległe do badań Polskiego FADN i jest dobrowolne. W ramach tego badania część uczestników odmówiła wypełnienia ankiety (1 274 rolników), część z nich zadeklarowała dochód (3 246 rolników) oraz część zadeklarowała zerowy dochód (7 417 rolników). W tej grupie są również rolnicy, którzy wpisali zryczałtowany zwrot kosztów dla rolników z tytułu prowadzenia rachunkowości rolnej dla potrzeb Polskiego FADN w kwocie 200 zł. Pozostała część ankiet (101), z uwagi na błędy techniczne nie została zakwalifikowana do badania.

Mapa 2. Udział odmów wypełnienia ankiety w poszczególnych województwach w 2007 roku

W celu zbadania stopnia uczestnictwa w badaniu w poszczególnych województwach wykonano dodatkową analizę. Analiza ta polegała na obliczeniu udziału „odmów” w stosunku do wszystkich gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN. Wyniki analizy dla poszczególnych województw przedstawiono na powyższej mapie (patrz: Mapa 2). Biorąc pod uwagę stopień „odmów” w poszczególnych województwach zauważono, że w dwóch województwach tj. mazowieckim i opolskim wystąpił ponad 20% udział odmów. W skali całego kraju tylko w województwach lubuskim i kujawsko-pomorskim wszyscy rolnicy zaakceptowali wypełnienie ankiety w badaniu. W porównaniu do 2006 roku⁸ udział procentowy „odmów” wypełnienia ankiety zmalał, jednakże nadal w niektórych województwach jest duży.

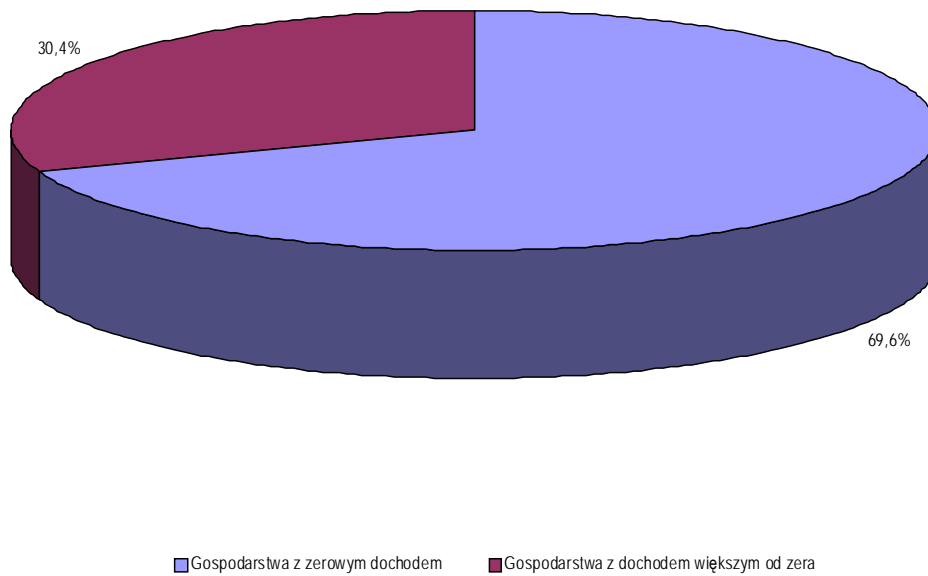
Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach

Rozpatrując zestawienie ankiet branych pod uwagę w badaniu (patrz: Wykres 1) można zauważyć, że 89% gospodarstw wyraziło zgodę na wypełnienie ankiety dotyczącej dochodów, natomiast około 11% tego nie uczyniło.

⁸ Goraj L., Płonka R., Zmarzłowski K. (2007): Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2006 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa

Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw według zadeklarowanej wielkości dochodu

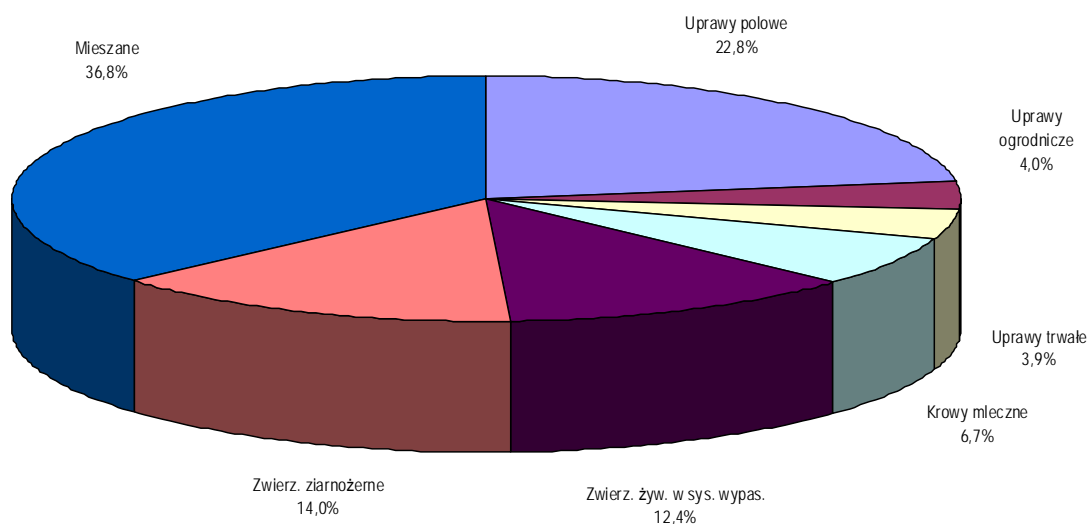

Procentowa struktura gospodarstw ze względu na wielkości zadeklarowanego dochodu wskazuje, że w blisko 70% zwróconych ankiet deklarowano dochód równy zero. W pozostałych 30% zadeklarowany dochód był powyżej zera (Patrz: Wykres 2).

3. Struktura zbioru gospodarstw podlegających analizie

Analizę struktury dochodów rodzin rolniczych w poszczególnych gospodarstwach wykonano dla typów rolniczych (TF8), klas wielkości ekonomicznej (ES6) i wielkości obszaru (UAA6).

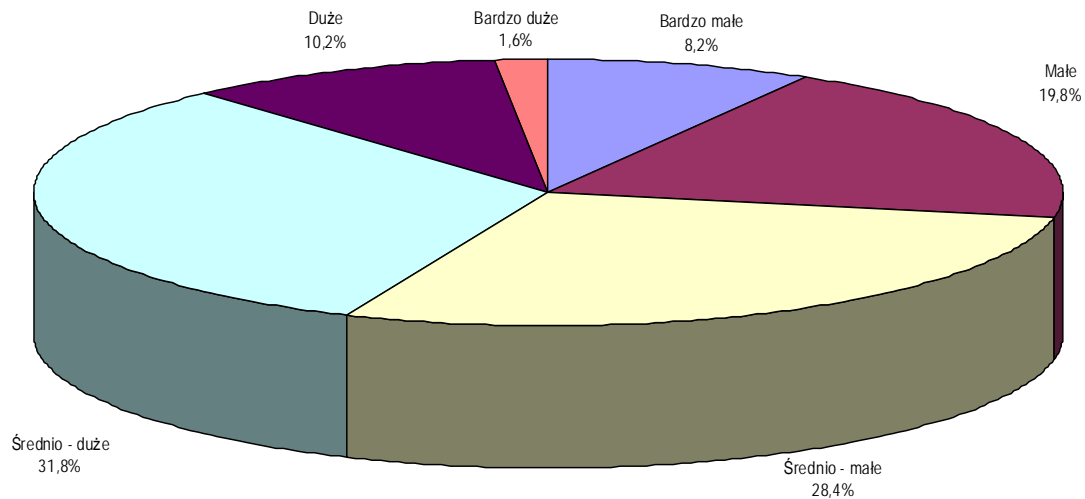
Wykres 3. Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)^o

Z analizy struktury gospodarstw według typów rolniczych (patrz: Wykres 3) wynika, że najbardziej liczną grupą gospodarstw były gospodarstwa mieszane z produkcją roślinną i zwierzęcą (ok. 37%). W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 23%), gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi (14%) oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (ponad 12%). Pozostałe trzy typy gospodarstw nie przekroczyły 15% analizowanego zbioru.

^o Pełen wykaz typów rolnych został zamieszczony na str. 42, Załącznik 6.

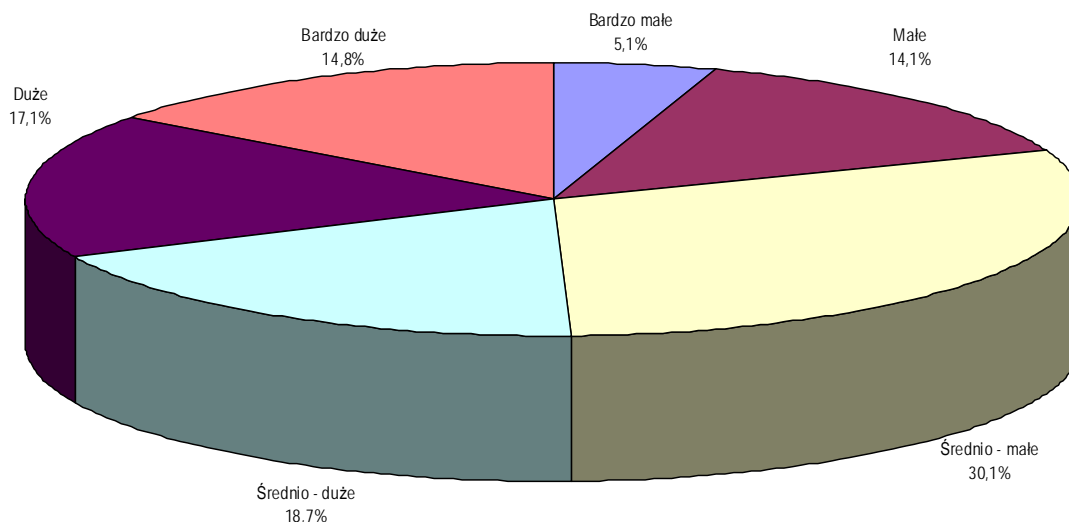
Wykres 4. Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)¹⁰

Struktura zbioru gospodarstw według sześciu klas wielkości ekonomicznej, czyli ES6 (patrz: Wykres 4), wskazuje na dominujący (80%) udział trzech kolejnych klas wielkości ekonomicznej (małych, średnio - małych i średnio - dużych). Ich wielkość ekonomiczna zawiera się w przedziale od 4 do 40 europejskich jednostek wielkości (ESU). Udział gospodarstw dużych i bardzo małych ukształtował się na poziomie 8 - 10%, natomiast najmniejszym udziałem, bo stanowiącym niecałe 2% odznaczały się gospodarstwa bardzo duże (100 i więcej ESU).

¹⁰ Pełen wykaz klas wielkości ekonomicznej został zamieszczony na str. 42, Załącznik 7.

Wykres 5. Struktura gospodarstw rolnych w poszczególnych klasach obszarowych (UAA6)¹¹

Podział zbioru gospodarstw na sześć klas obszarowych wskazuje na dominujący 30% udział jednej grupy obszarowej, a mianowicie - gospodarstw średnio - małych, których użytki rolne zawierają się w przedziale 10 - 20 ha (patrz: Wykres 5). Udział dwóch innych klas (dużych i średnio - dużych) zawiera się w granicach 17 - 19%, a w innych dwóch (małych i bardzo dużych) w granicach 14 - 15%. Udział klasy poniżej 5 ha powierzchni (bardzo małe) wyniósł 5%.

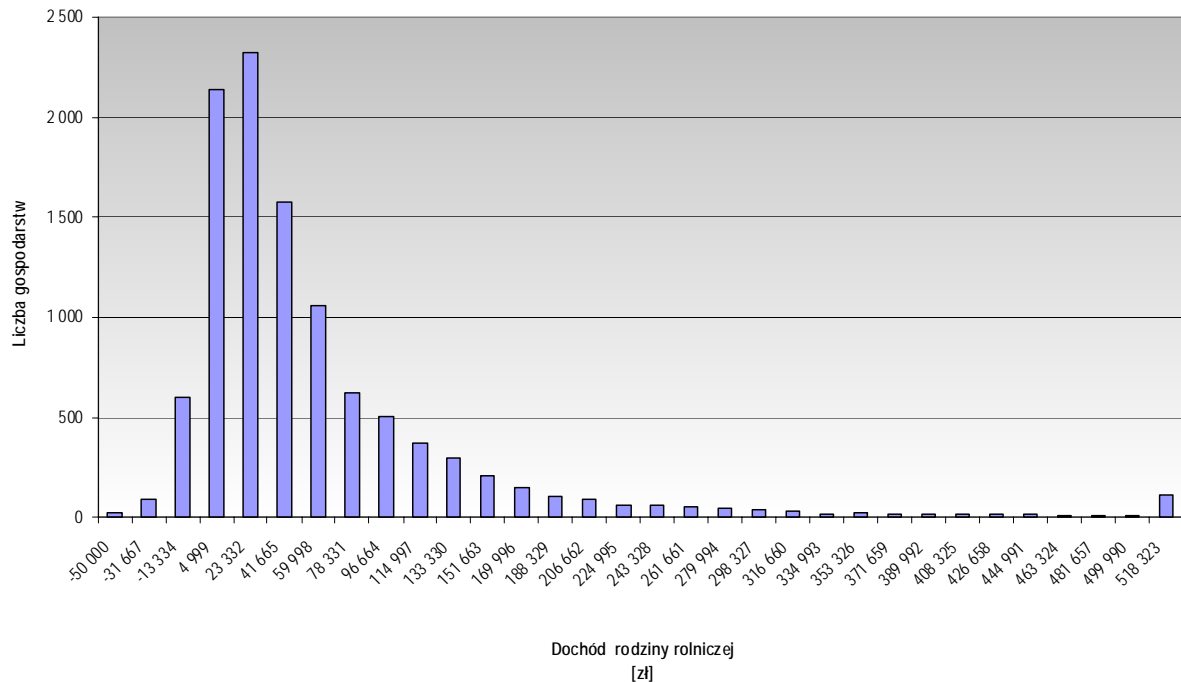
Z porównania struktury grup gospodarstw utworzonych według trzech różnych kryteriów grupowania wynika, że najbardziej równomierny rozkład wystąpił w przypadku gospodarstw pogrupowanych według klas obszarowych (UAA6). Natomiast największą nierównomiernością charakteryzował się rozkład liczby gospodarstw ze względu na typ produkcji rolniczej (TF8).

¹¹ Pełen wykaz klas obszarowych został zamieszczony na str. 43, Załącznik 8.

4. Analiza rozkładu gospodarstw według kwot dochodu rodziny rolniczej

Średnia wartość dochodu rodziny rolniczej w badanej grupie gospodarstw wyniosła 74 094 zł. Na tę kwotę składały się: dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowiący 94% oraz dochód spoza gospodarstwa wynoszący 6%.

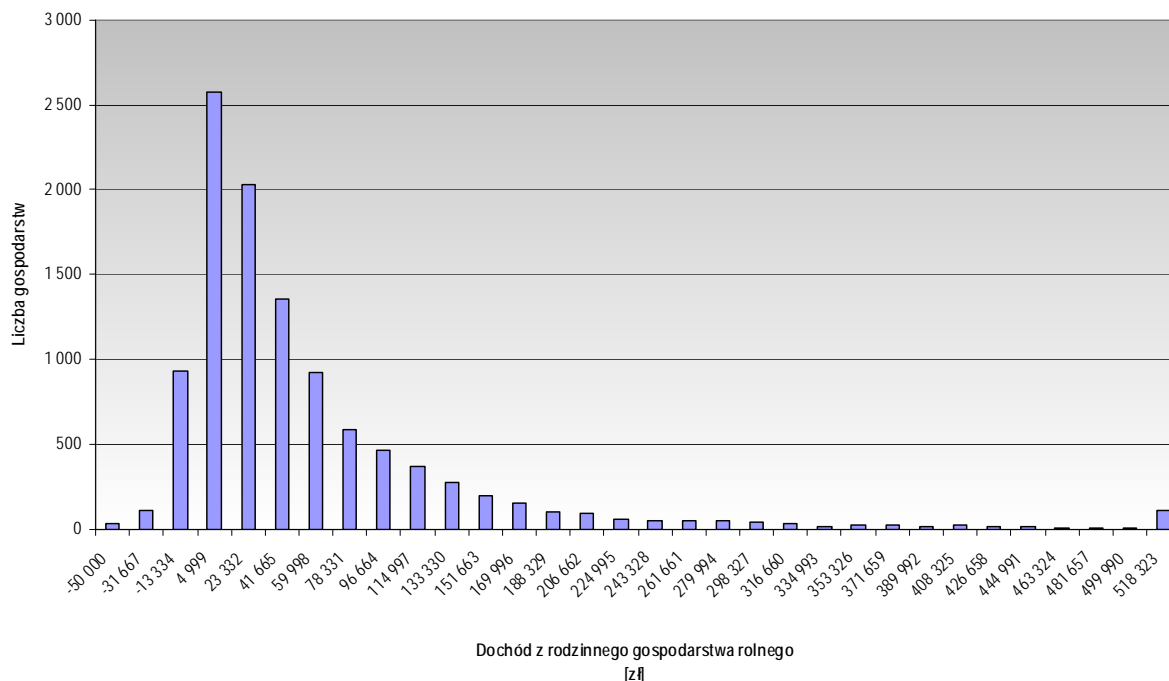
Wykres 6. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu rodziny rolniczej

Rozkład gospodarstw rolnych według wartości uzyskanego dochodu rodziny rolniczej (patrz: Wykres 6) jest prawoskośny. Oznacza to, że większość badanej zbiorowości uzyskuje dochody mniejsze od średniej. Warstwami dominującymi są gospodarstwa z dochodem od 5 tys. zł. do 42 tys. zł i stanowią one ponad 41% branej pod uwagę zbiorowości.

Przeprowadzona analiza statystyczna badanego zbioru gospodarstw wskazała bardzo duże zróżnicowanie gospodarstw. Współczynnik zmienności dla dochodu rodziny rolniczej wyniósł 170%, a odchylenie standardowe 125 956 zł.

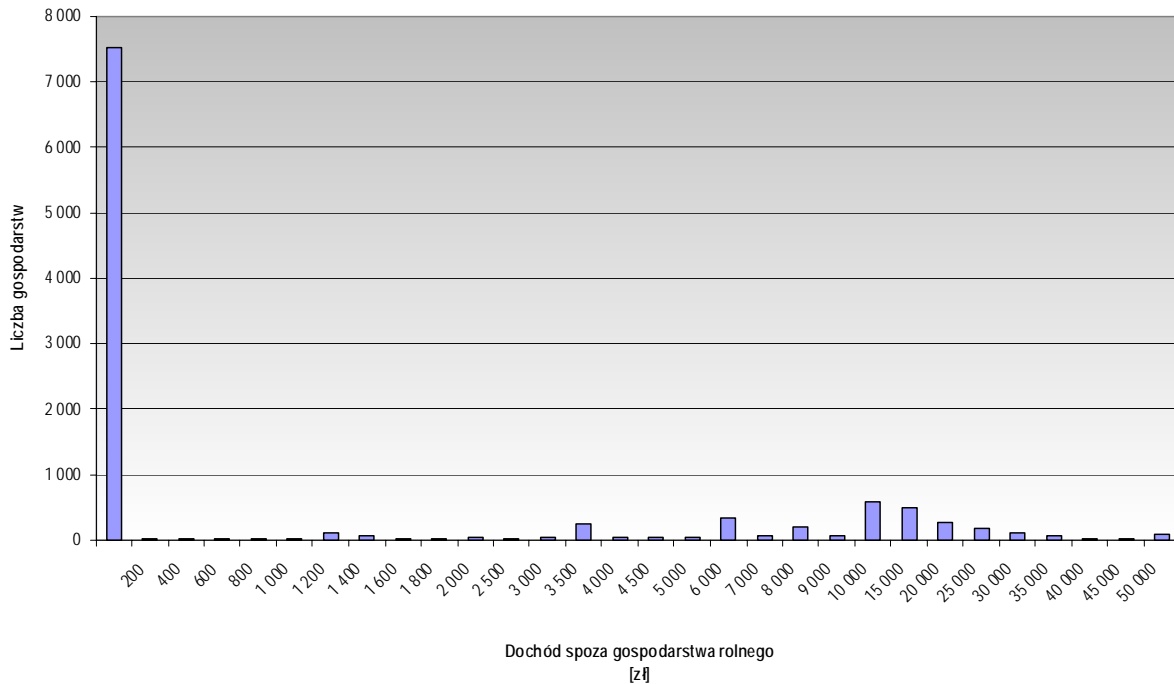
Wykres 7. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego

Biorąc pod uwagę rozkład gospodarstw ze względu na wartości uzyskanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 7), należy zauważyć, że dominującą warstwą (2 571 gospodarstw) są gospodarstwa z dochodem wahającym się od 5 tys. zł do 23 tys. zł. Również w tym przypadku rozkład jest prawoskośnie asymetryczny.

Analiza dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wskazuje na duże zróżnicowanie w badanych gospodarstwach. Średnia wartość dochodu wyniosła 69 685 zł, odchylenie standardowe 125 980 zł, a wartość współczynnika zmienności 181%.

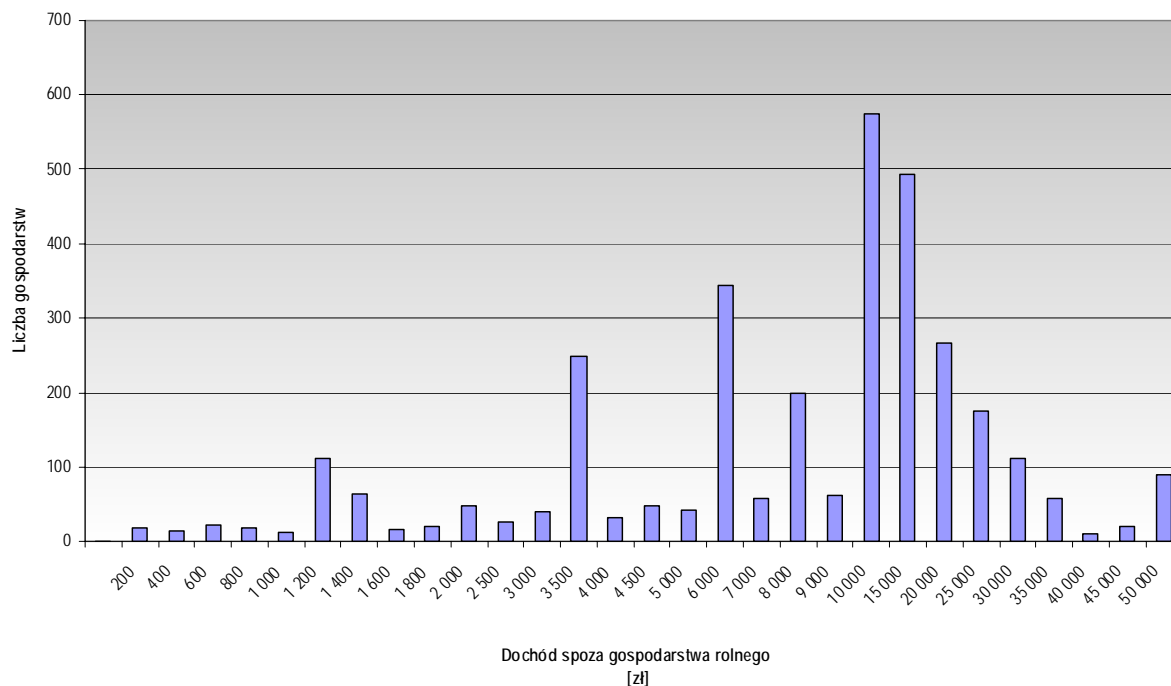
Wykres 8. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu spoza gospodarstwa

Ostatnią zmienną, którą poddano analizie był dochód spoza gospodarstwa rolnego. Również w tym rozkładzie zaznacza się duże zróżnicowanie gospodarstw (patrz: Wykres 8). Wartość średnia dochodu spoza gospodarstwa rolnego wyniosła 4 409 zł, odchylenie standardowe 11 134 zł, a współczynnik zmienności 253%. Warstwą najbardziej dominującą w rozważanym kryterium były gospodarstwa z zerowym dochodem.

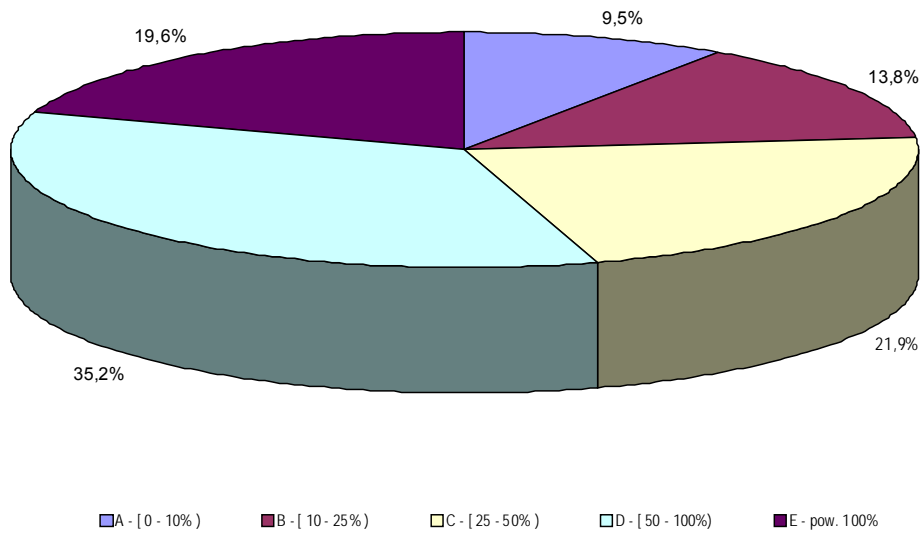
Dodatkowo zbadano rozkład gospodarstw, w których zadeklarowany dochód spoza gospodarstwa był większy od zera (3 246 gospodarstw, patrz: Wykres 9). Na podstawie tego histogramu zaobserwowano duże zróżnicowanie oraz amodalność rozkładu. Wartość średnia dochodu dla tego zbioru gospodarstw wyniosła 14 620 zł, odchylenie standardowe 16 181 zł, a współczynnik zmienności 111%. Najbardziej liczną grupę tj. 574 gospodarstw, stanowiły gospodarstwa z przedziału od 10 000 do 15 000 zł.

Wykres 9. Rozkład gospodarstw, dla których wartość dochodu spoza gospodarstwa osiągnęła dodatnią wartość

Oprócz analizy rozkładu gospodarstw ze względu na dochód spoza gospodarstwa rolnego, zobrazowano strukturę procentową gospodarstw w przyjętych arbitralnie przedziałach dochodowych (Patrz: Wykres 10). Przedziały klasowe dochodów ustalono na podstawie wysokości średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, wynoszącego 21 570 zł. Przyjęto następujące granice: A - 10% i mniej średniego wynagrodzenia netto, B - [10 - 25%) średniego wynagrodzenia netto, C - [25 - 50%), D - [50 - 100%) oraz E - powyżej 100%. Dochód spoza gospodarstwa rolnego był większy lub równy średniemu dochodowi z gospodarstwa rolnego w ok. 20% badanych gospodarstwach. Największy udział, wynoszący 57%, miały gospodarstwa z dochodem spoza działalności rolniczej zawartym w przedziale od 5 393 zł do 21 570 zł.

Wykres 10. Rozkład procentowy gospodarstw według przedziałów krotności średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2007 roku (21 570 zł)

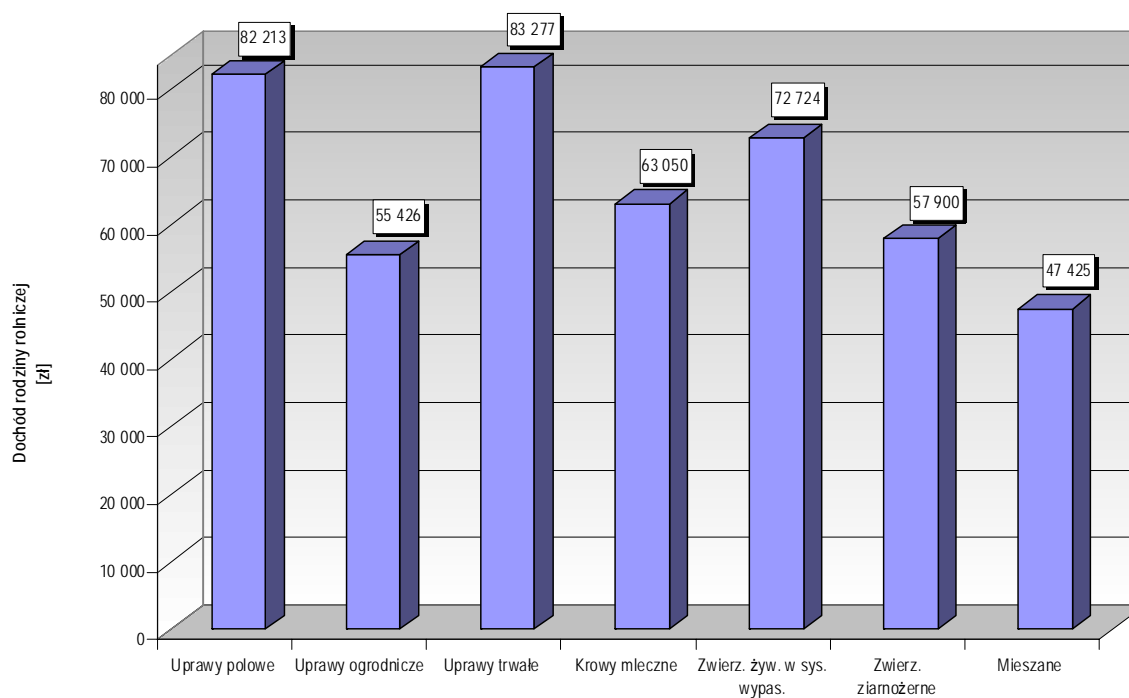
5. Analiza dochodów rodzin rolniczych¹²

Analizą objęto dochody rodzin rolniczych z 3 027 gospodarstw rolnych pogrupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej oraz powierzchni użytków rolnych, w których dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz dochody spoza gospodarstwa osiągnęły dodatnie wartości.

5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)

Pod względem poziomu dochodu rodziny rolniczej najlepszą sytuację odnotowały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych oraz w uprawach polowych a najgorszą gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Rodziny w tych typach gospodarstw uzyskały dochody w kwotach zawierających się w przedziale od 47 425 zł do 83 277 zł (patrz: Wykres 11).

Wykres 11. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

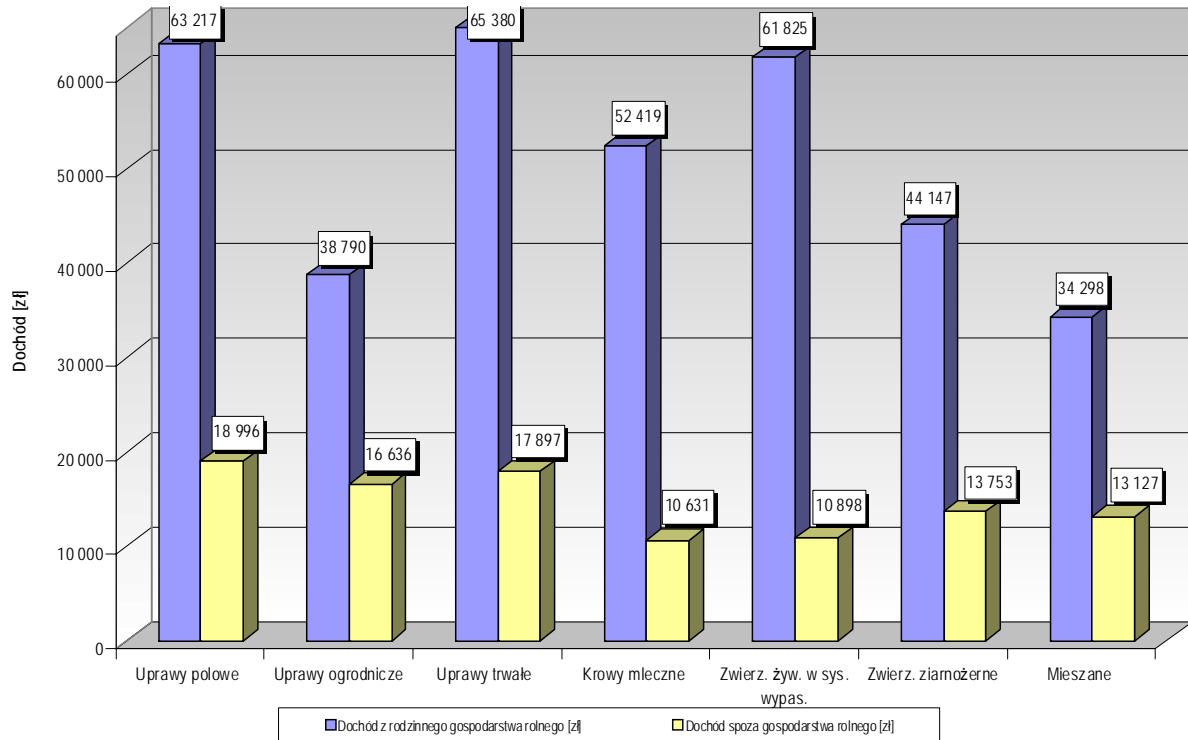

W poszczególnych typach rolniczych dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego kształtował się pomiędzy 34 298 – 65 380 zł (patrz: Wykres 12). Największy dochód obserwujemy w gospodarstwach z uprawami trwałymi, uprawami polowymi oraz w gospodarstwach specjalizujących się w hodowli zwierząt w systemie wypasowym. We wszystkich tych trzech grupach dochód osiąga wartość powyżej 61 tys. zł. Natomiast

¹² Dochód łączny obejmujący dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i dochody spoza gospodarstwa.

dochód spoza gospodarstwa zawierał się w przedziale od 10 631 zł (w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych) do blisko 18 996 zł (w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych).

Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

W badanym zbiorze gospodarstw, jak również w poszczególnych typach rolniczych, istnieje duże zróżnicowanie wszystkich kategorii dochodu (patrz: Tabela 2). Świadczą o tym wartości współczynników zmienności, które wahają się w przedziale od 71% do 272%. Ze względu na dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego największe zróżnicowanie występuje w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (wartość współczynnika zmienności 272%) oraz w gospodarstwach z uprawami polowymi (206%). W przypadku dochodu spoza gospodarstwa największą zmiennością charakteryzują się gospodarstwa z uprawami polowymi (wartość współczynnika zmienności 122%) i uprawami trwałymi (112%). Natomiast w kategorii dochodu rodziny rolniczej największą zmiennością odznaczały się gospodarstwa z produkcją mieszaną (wartość współczynnika zmienności 202%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (164%).

Tabela 2. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolniczej w badanym zbiorze gospodarstw oraz w podziale na poszczególne typy rolnicze (TF8)

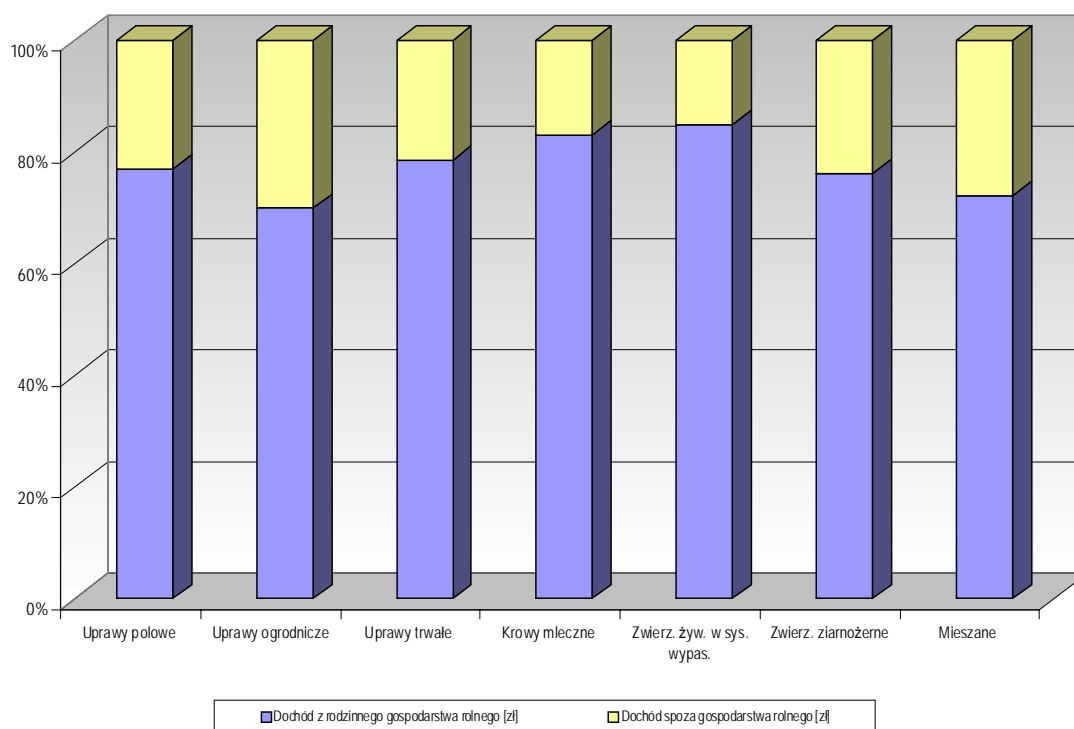
Wyszczególnienie	Typ rolniczy (TF8)	Liczba gospodarstw	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy polowe	753	63 217	70	2 011 840	129 886	205,5
Dochód spoza gospodarstwa			18 996	300	390 000	23 161	121,9
Dochód rodziny rolniczej			82 213	2 891	2 029 340	134 451	163,5
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy ogrodnicze	73	38 790	340	187 628	38 160	98,4
Dochód spoza gospodarstwa			16 636	1 200	54 500	11 883	71,4
Dochód rodziny rolniczej			55 426	8 863	226 628	40 109	72,4
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy trwałe	96	65 380	746	508 681	86 444	132,2
Dochód spoza gospodarstwa			17 897	600	102 000	19 948	111,5
Dochód rodziny rolniczej			83 277	6 969	526 681	90 808	109,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Krowy mleczne	214	52 419	601	323 324	47 534	90,7
Dochód spoza gospodarstwa			10 631	300	83 000	9 411	88,5
Dochód rodziny rolniczej			63 050	2 006	341 324	48 126	76,3
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	332	61 825	115	380 452	58 598	94,8
Dochód spoza gospodarstwa			10 898	200	91 000	10 399	95,4
Dochód rodziny rolniczej			72 724	6 551	391 252	58 523	80,5
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta ziarnożerne	337	44 147	22	406 550	52 021	117,8
Dochód spoza gospodarstwa			13 753	300	118 000	13 983	101,7
Dochód rodziny rolniczej			57 900	1 222	506 550	54 830	94,7
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Mieszane	1 222	34 298	58	2 619 025	93 220	271,8
Dochód spoza gospodarstwa			13 127	100	216 000	12 264	93,4
Dochód rodziny rolniczej			47 425	1 782	2 714 325	95 911	202,2
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	3 027	47 983	22	2 619 025	94 722	197,4
Dochód spoza gospodarstwa			14 472	100	390 000	16 076	111,1
Dochód rodziny rolniczej			62 454	1 222	2 714 325	97 929	156,8

Największy udział dochodu spoza gospodarstwa, w kreowaniu dochodu rodziny rolniczej, odnotowano w trzech grupach gospodarstw (patrz: Załącznik 1 oraz Wykres 13):

- ogrodniczych (30%),
- z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (28%),
- specjalizujących się w hodowli zwierząt ziarnożernych (24%).

Biorąc pod uwagę udział spożycia w wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, najwyższą wartość odnotowano w gospodarstwach mieszanych (6%), a najniższą w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (1%).

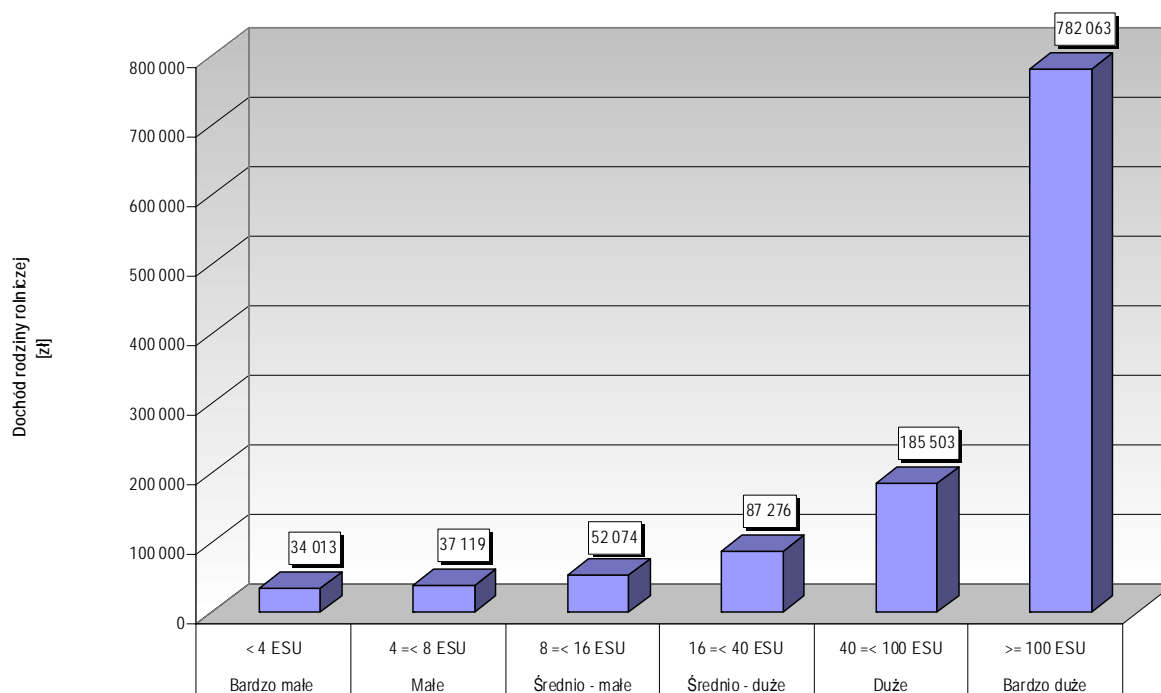
Wykres 13. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według wielkości ekonomicznej (ES6)

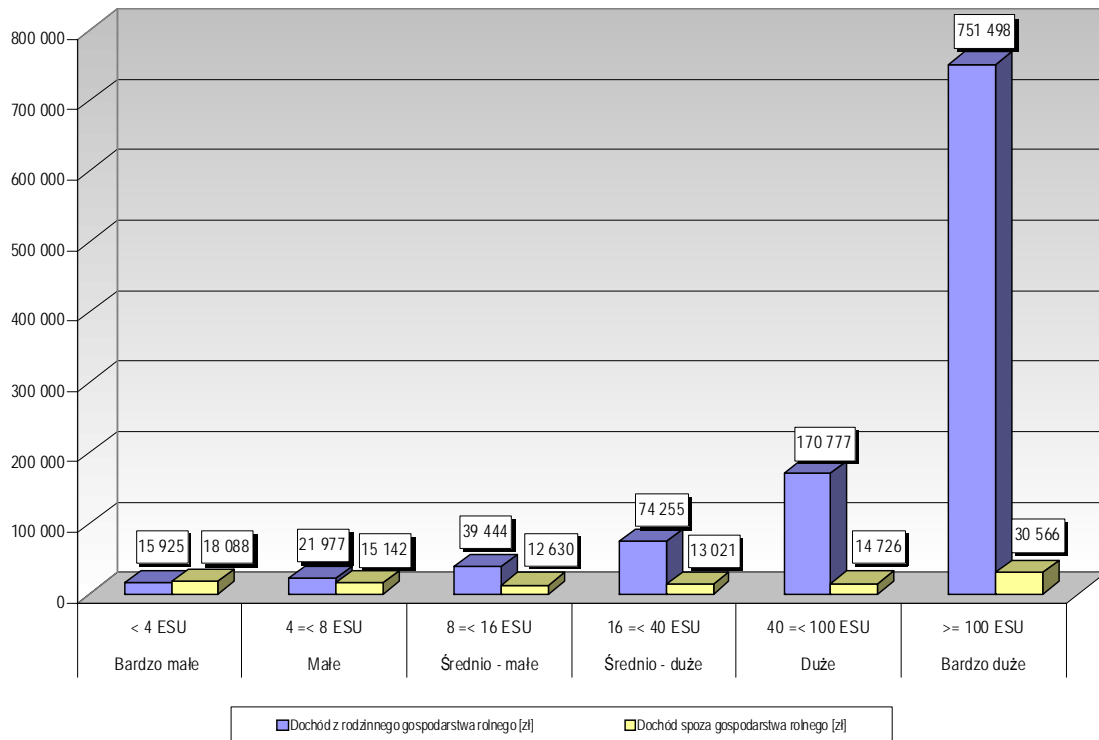
Analizując dochody rodzin rolniczych w gospodarstwach pogrupowanych według klas wielkości ekonomicznej zauważono, że wraz z jej wzrostem przeciętny dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach zwiększa się (patrz: Wykres 14 oraz Załącznik 2). Dochód ten zawiera się w przedziale od 34 013 zł (klasa poniżej 4 ESU) do 782 063 zł (klasa powyżej 100 ESU). Jednocześnie średni dochód w klasie wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU jest aż 23 razy większy od średniego dochodu w klasie poniżej 4 ESU. Jeszcze bardziej wyraźnie te zależności przekładają się na dochód z rodzinnego gospodarstwa (patrz: Wykres 15), gdzie średni dochód z rodzinnego gospodarstwa w klasie gospodarstw bardzo dużych przewyższa 47 razy średni dochód z klasy gospodarstw bardzo małych. Świadczy to o dużym zróżnicowaniu przeciętnego dochodu między poszczególnymi klasami wielkości ekonomicznej. Należy nadmienić również, że klasa gospodarstw bardzo dużych jest najmniej liczna, ponieważ stanowi zaledwie 16 gospodarstw rolnych (patrz: Tabela 3).

Wykres 14. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Biorąc pod uwagę dochód spoza gospodarstwa rolnego widzimy, że powyższa tendencja nie została zachowana (patrz: Wykres 15). Średni dochód spoza gospodarstwa rolnego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej kształtował się od 12 630 zł (klasa od 8 do 16 ESU) do 30 566 zł (klasa powyżej 100 ESU) i tylko w tej klasie przekroczył poziom 20 tys. zł.

Wykres 15. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

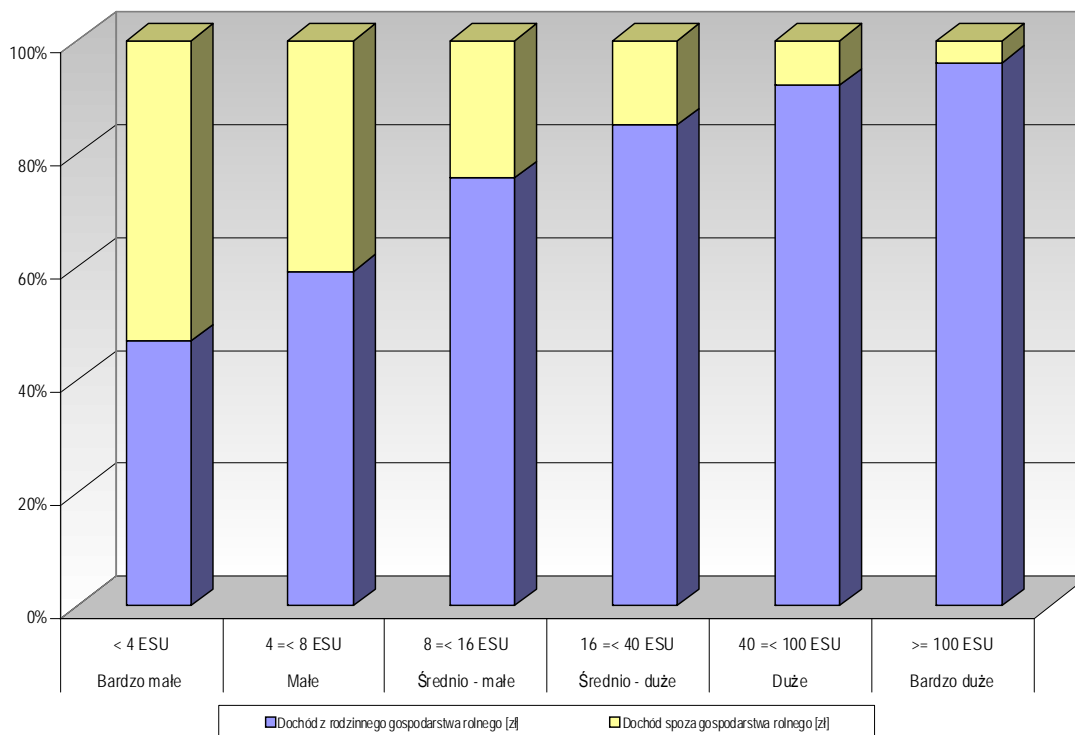

Analizując charakterystyki poszczególnych kategorii dochodu (patrz: Tabela 3) zauważono, że największym zróżnicowaniem charakteryzował się dochód spoza gospodarstwa rolnego, zwłaszcza dla gospodarstw dużych (wartość współczynnika zmienności 134%) oraz średnio - dużych (128%). W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, współczynnik zmienności przyjmował duże wartości, zawierające się w przedziale od 80% dla gospodarstw średnio - małych do 128% dla gospodarstw bardzo małych. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie w dochodzie rodziny rolniczej można zauważyć, że współczynnik zmienności w tej grupie wahał się od 67% w gospodarstwach średnio - małych do 95% w gospodarstwach bardzo dużych. Uzyskane rezultaty potwierdzają duże zróżnicowanie grup dochodów w poszczególnych klasach ekonomicznych.

Tabela 3. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna, klasyfikacja wg ES6	Liczba gospodarstw	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	< 4 ESU Bardzo małe	466	15 925	284	215 768	20 341	127,7
Dochód spoza gospodarstwa			18 088	400	390 000	21 866	120,9
Dochód rodziny rolniczej			34 013	2 213	393 137	28 924	85,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	4 =< 8 ESU Małe	877	21 977	58	406 550	24 134	109,8
Dochód spoza gospodarstwa			15 142	300	118 000	13 026	86,0
Dochód rodziny rolniczej			37 119	1 782	506 550	28 500	76,8
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	8 =< 16 ESU Średnio małe	875	39 444	22	287 009	31 677	80,3
Dochód spoza gospodarstwa			12 630	200	152 000	12 998	102,9
Dochód rodziny rolniczej			52 074	1 222	294 059	34 980	67,2
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	16 =< 40 ESU Średnio duże	657	74 255	115	508 681	59 971	80,8
Dochód spoza gospodarstwa			13 021	100	216 000	16 657	127,9
Dochód rodziny rolniczej			87 276	2 006	526 681	64 456	73,9
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	40 =< 100 ESU Duże	136	170 777	1 893	1 065 326	167 172	97,9
Dochód spoza gospodarstwa			14 727	500	114 000	19 776	134,3
Dochód rodziny rolniczej			185 503	9 393	1 172 326	174 251	93,9
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	>= 100 ESU Bardzo duże	16	751 498	118 545	2 619 025	724 784	96,4
Dochód spoza gospodarstwa			30 566	1 100	100 000	30 104	98,5
Dochód rodziny rolniczej			782 063	119 645	2 714 325	741 241	94,8

Wykres 16. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

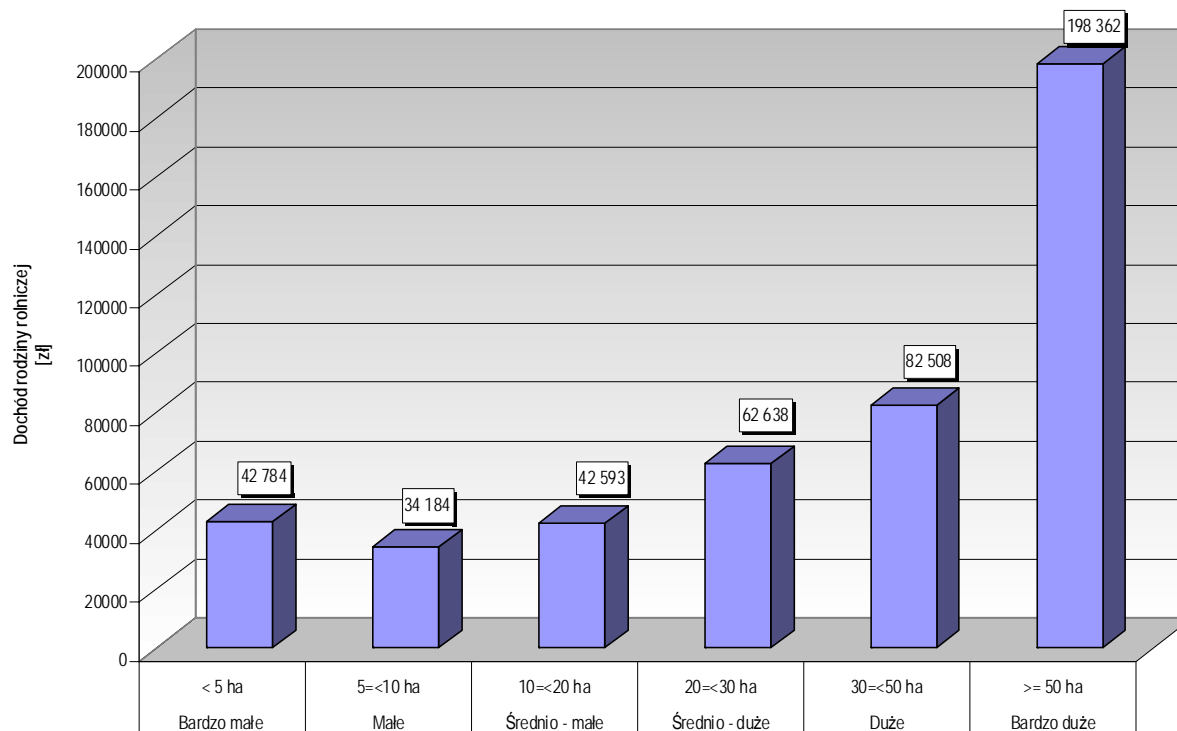
Rozpatrując udział dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego względem udziału dochodu spoza gospodarstwa (patrz: Wykres 16 oraz Załącznik 2), należy stwierdzić, że gospodarstwa bardzo małe uzyskują dochód rodziny rolniczej w znacznej mierze dzięki dochodowi spoza działalności rolniczej. W tych gospodarstwach dochody spoza gospodarstwa stanowią 53% dochodu rodziny rolniczej. Również znaczący udział dochodów spoza rolnictwa w dochodach rodzin rolniczych zaznacza się w gospodarstwach małych, gdzie wynosi blisko 41%. W przypadku gospodarstw bardzo dużych kształtuje się on na poziomie zaledwie 4% dochodu rodziny rolniczej. Tą samą tendencją obserwujemy w udziale wartości produktów gospodarstwa rolnego przekazanych na spożycie, względem dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział zaznacza się w gospodarstwach bardzo dużych gdzie wynosi zaledwie 0,1%.

Otrzymane wyniki wyraźnie zarysowują tendencję zmniejszania się dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej gospodarstwa. Podobnie kształtuje się malejący udział spożycia w gospodarstwie względem dochodu z tego gospodarstwa.

5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)

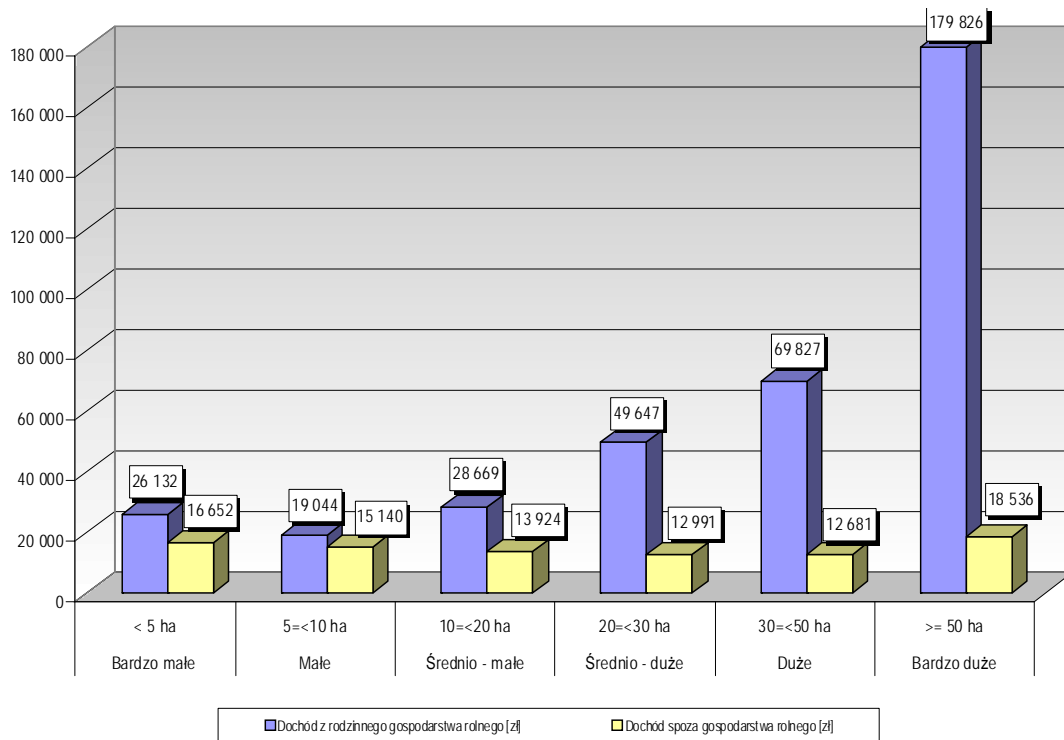
Ostatnim grupowaniem, jakie zastosowano w badaniu, był podział według powierzchni użytków rolnych, czyli względem UAA6.

Wykres 17. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Rozpatrując przeciętny dochód rodziny rolniczej gospodarstw pogrupowanych według powierzchni użytków rolnych zaobserwowano, że dochód ten rośnie wraz ze zwiększaniem się powierzchni gospodarstwa (patrz: Wykres 17). Wyjątek stanowią gospodarstwa małe od 5 do 10 ha, w których ten dochód jest najmniejszy. Jednocześnie zaobserwowano, że przeciętny dochód w klasie gospodarstw bardzo dużych jest prawie 6 razy większy od przeciętnego dochodu w klasie gospodarstw małych.

Wykres 18. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Biorąc pod uwagę kształtowanie się przeciętnych dochodów z gospodarstwa rolnego można zauważyć podobną tendencję jak w dochodach rodziny rolniczej (patrz: Wykres 18). Wraz ze wzrostem obszaru użytków rolnych przeciętny dochód z rodzinnego gospodarstwa rośnie, wyjątkiem są gospodarstwa małe gdzie dochód ten jest nieznacznie mniejszy. Wartości dochodów spoza działalności rolniczej we wszystkich analizowanych grupach są do siebie zbliżone i kształtują się na poziomie od 12 681 zł do 18 536 zł.

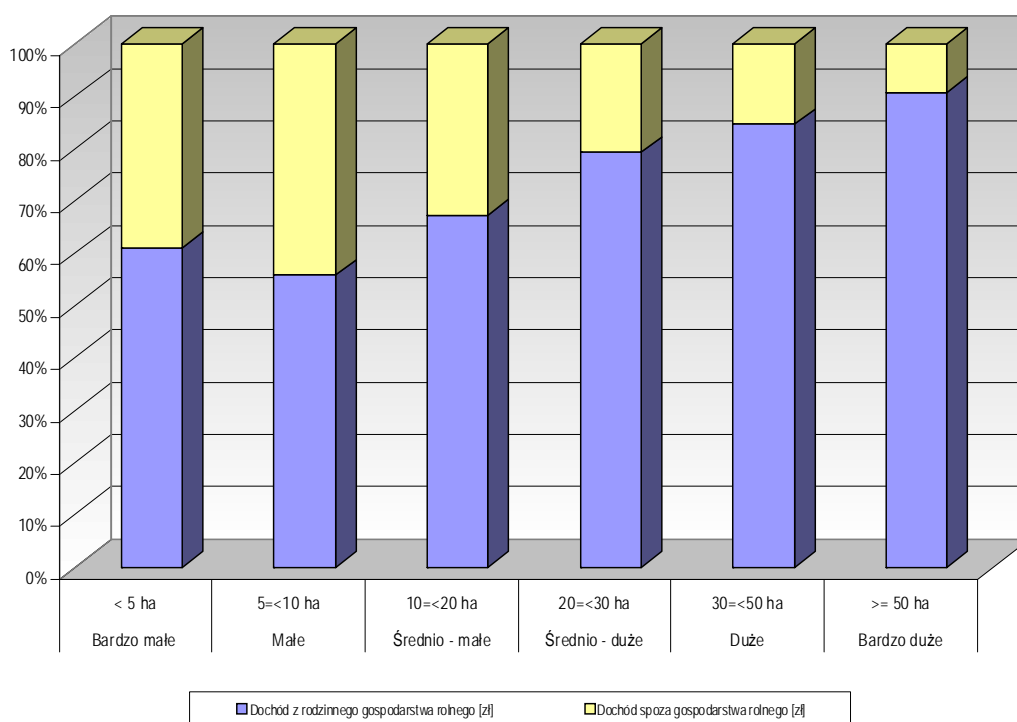
Również w tym podziale gospodarstw zmienność dochodów jest bardzo duża. Wartość współczynnika zmienności dla dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego waha się od 63% w gospodarstwach dużych do 165% w gospodarstwach małych. Silnie zróżnicowane są również dochody spoza gospodarstwa rolnego. W tej grupie dochodów wartość współczynnika zmienności kształtuje się w granicach od 82% do 134%, odpowiednio dla gospodarstw bardzo małych oraz bardzo dużych. Duża zmienność występuje także w dochodach rodziny rolniczej, gdzie wartość współczynnika zmienności zawiera się w przedziale od 56% w gospodarstwach dużych do 135% w gospodarstwach bardzo dużych. Duża zmienność dochodów świadczy o dużym zróżnicowaniu analizowanych gospodarstw.

Tabela 4. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolniczej w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych, klasyfikacja wg UAA6	Liczba gospodarstw	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	< 5 ha Bardzo małe	192	26 132	340	406 550	43 142	165,1
Dochód spoza gospodarstwa			16 652	1 200	100 000	13 596	81,6
Dochód rodziny rolniczej			42 784	8 775	506 550	48 355	113,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	5 =< 10 ha Małe	641	19 044	22	322 993	25 166	132,1
Dochód spoza gospodarstwa			15 140	300	118 000	12 977	85,7
Dochód rodziny rolniczej			34 184	1 222	324 193	27 559	80,6
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	10 =< 20 ha Średnio małe	1 090	28 669	70	262 851	25 735	89,8
Dochód spoza gospodarstwa			13 924	300	390 000	16 410	117,9
Dochód rodziny rolniczej			42 593	1 275	393 137	29 437	69,1
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	20 =< 30 ha Średnio duże	491	49 647	97	508 681	47 276	95,2
Dochód spoza gospodarstwa			12 991	200	100 000	12 520	96,4
Dochód rodziny rolniczej			62 637	2 006	526 681	49 580	79,2
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	30 =< 50 ha Duże	344	69 827	1 281	288 187	44 099	63,2
Dochód spoza gospodarstwa			12 681	100	152 000	16 595	130,9
Dochód rodziny rolniczej			82 508	9 318	313 737	46 287	56,1
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	>= 50 ha Bardzo duże	269	179 826	115	2 619 025	259 373	144,2
Dochód spoza gospodarstwa			18 536	400	216 000	24 906	134,4
Dochód rodziny rolniczej			198 362	9 681	2 714 325	266 823	134,5

Wzrost powierzchni uprawianej ziemi wpływa także na zmniejszenie znaczenia zewnętrznych źródeł dochodu w tworzeniu dochodu rodziny rolniczej (patrz: Wykres 19 oraz Załącznik 3). W gospodarstwach małych dochód spoza gospodarstwa rolnego stanowił 44% dochodu rodziny rolniczej. Natomiast w grupie gospodarstw bardzo dużych udział ten wynosi 9%. Podobna tendencja zachowała się w udziale wartości produktów gospodarstwa rolnego przekazanych do gospodarstwa domowego. Największy udział spożycia w dochodzie rodzinnego gospodarstwa rolnego zaobserwowano w gospodarstwach małych, blisko 9%. W grupie gospodarstw bardzo dużych ten udział był niewielki i stanowił niecały 1%.

Wykres 19. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w strukturze dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Załącznik 1. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

Wyszczególnienie	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierz. żyw. w sys. wypas.	Zwierz. ziarnożerne	Mieszane
Liczba gospodarstw	753	73	96	214	332	337	1 222
Wielkość ekonomiczna [ESU]	12,4	20,7	12,1	10,8	16,6	24,6	12,0
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	38,2	4,0	11,2	19,3	24,6	21,1	21,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	63 217	38 790	65 380	52 419	61 825	44 147	34 298
Spożycie [zł]	1 278	543	777	1 609	1 674	1 757	2 169
Udział spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	2,0	1,4	1,2	3,1	2,7	4,0	6,3
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	18 996	16 636	17 897	10 631	10 898	13 753	13 127
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [%]	100	100	100	100	100	100	100
w tym z:							
pracy najemnej	61,8	53,0	63,7	46,1	49,9	55,3	52,6
emerytur i rent	11,2	18,1	8,9	27,1	19,6	17,2	22,1
pozostałych świadczeń społecznych	2,4	3,8	2,7	6,9	11,8	4,7	5,4
innych źródeł	17,0	22,6	18,2	19,1	17,1	15,2	18,6
zarejestrowanej działalności poza rolniczej	7,5	2,5	6,4	0,8	1,6	7,5	1,2
Dochód rodziny rolniczej [zł]	82 213	55 426	83 277	63 050	72 724	57 900	47 425
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej [%]	23,1	30,0	21,5	16,9	15,0	23,8	27,7

Załącznik 2. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio - małe	Średnio - duże	Duże	Bardzo duże
	< 4 ESU	4 =< 8 ESU	8 =< 16 ESU	16 =< 40 ESU	40 =< 100 ESU	>= 100 ESU
Liczba gospodarstw	466	877	875	657	136	16
Wielkość ekonomiczna [ESU]	3,1	5,8	11,4	23,9	56,1	183,7
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	7,8	12,4	20,8	38,8	90,1	294,4
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	15 925	21 977	39 444	74 255	170 777	751 498
Spożycie [zł]	1 405	1 714	1 851	1 784	1 892	767
Udział spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	8,8	7,8	4,7	2,4	1,1	0,1
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	18 088	15 142	12 630	13 021	14 726	30 566
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [%]	100	100	100	100	100	100
w tym z:						
pracy najemnej	65,1	60,2	57,0	44,8	36,7	20,3
emerytur i rent	15,5	16,7	16,8	22,0	17,8	5,6
pozostałych świadczeń społecznych	3,4	3,9	6,2	5,6	6,6	1,2
innych źródeł	13,8	14,5	17,1	22,4	32,1	45,2
zarejestrowanej działalności poza rolniczej	2,1	4,8	2,8	5,1	6,9	27,6
Dochód rodziny rolniczej [zł]	34 013	37 119	52 074	87 276	185 503	782 063
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej [%]	53,2	40,8	24,3	14,9	7,9	3,9

Załącznik 3. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio - małe	Średnio - duże	Duże	Bardzo duże
	< 5 ha	5=<10 ha	10=<20 ha	20=<30 ha	30=<50 ha	>= 50 ha
Liczba gospodarstw	192	641	1 090	491	344	269
Wielkość ekonomiczna [ESU]	8,0	5,4	9,5	16,2	22,6	43,4
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	3,0	7,7	14,5	24,3	37,4	108,1
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	26 132	19 044	28 669	49 647	69 827	179 826
Spożycie [zł]	1 048	1 673	1 800	1 926	1 796	1 567
Udział spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	4,0	8,8	6,3	3,9	2,6	0,9
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	16 652	15 140	13 924	12 991	12 681	18 536
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [%]	100	100	100	100	100	100
w tym z:						
pracy najemnej	55,9	62,7	60,9	52,0	45,1	41,0
emerytur i rent	19,4	16,2	16,8	19,3	22,5	14,0
pozostałych świadczeń społecznych	3,5	4,2	5,7	5,9	4,8	2,6
innych źródeł	17,7	14,5	13,4	18,5	18,8	35,5
zarejestrowanej działalności poza rolniczej	3,5	2,5	3,2	4,4	8,7	6,9
Dochód rodziny rolniczej [zł]	42 784	34 184	42 593	62 637	82 508	198 362
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej [%]	38,9	44,3	32,7	20,7	15,4	9,3

Załącznik 4. Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika w danym roku obrachunkowym

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

ul. Świętokrzyska 20
00-950 Warszawa 1
Skr. pocztowa 984
tel./faks: (48 22) 826 93 22, (48 22) 826 61 58
email: rachrol@ierigz.waw.pl
www.rachrol.ierigz.waw.pl

Ankieta dot. dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika w ____ r.

Imię i nazwisko pracownika biura rachunkowego: _____

W poniższej tabeli proszę wpisać, w odpowiedniej rubryce, **nr przedziału** w którym określony dochód się znajduje.

		Docho dy po potrąceniu zaliczek na podatek dochodowy				Docho dy po opodatkowaniu
		z pracy najemnej	z emerytur i rent	z pozostałych świadczeń społecznych ¹⁾	pozostałe	z zarejestrowanej działalności pozarolniczej
		1	2	3	4	5
Styczeń	01					X
Luty	02					
Marzec	03					
Kwiecień	04					
Maj	05					
Czerwiec	06					
Lipiec	07					
Sierpień	08					
Wrzesień	09					
Październik	10					
Listopad	11					
Grudzień	12					
RAZEM	13					

¹⁾ np. odszkodowania z tyt. ub. społecznych; zasiłki.

Jeżeli prowadzona jest działalność pozarolnicza proszę podać krótki opis lub symbol EKD/PKD:

.....
.....

Symbol
EKD/PKD:

Wyrażam zgodę na udostępnienie powyższych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ.

NIG: _____

.....
data i podpis rolnika

Załącznik 5. Wykaz kodów dla oznaczania przedziałów kwotowych, stosowany w zbieraniu danych o dochodach uzyskanych spoza gospodarstwa rolnego w 2007 r.

Nr przedziału	Przedziały kwot od – do [zł]
1	poniżej 200
2	200 - 399
3	400 - 599
4	600 - 799
5	800 - 999
6	1 000 - 1 199
7	1 200 - 1 399
8	1 400 - 1 599
9	1 600 - 1 799
10	1 800 - 1 999
11	2 000 - 2 499
12	2 500 - 2 999
13	3 000 - 3 499
14	3 500 - 3 999
15	4 000 - 4 499
16	4 500 - 4 999
17	5 000 - 5 999
18	6 000 - 6 999
19	7 000 - 7 999
20	8 000 - 8 999
21	9 000 - 9 999
22	10 000 - 14 999
23	15 000 - 19 999
24	20 000 - 24 999
25	25 000 - 29 999
26	30 000 - 34 999
27	35 000 - 39 999
28	40 000 - 44 999
29	45 000 - 49 999
30	50 000 i więcej

Załącznik 6. Grupowanie gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)

Typy rolnicze:		Typy rolnicze podstawowe:	
Symbol	Nazwa	Symbol	Nazwa
AB	Uprawy polowe	13	Zboża, oleiste i strączkowe
		14	Inne uprawy polowe
		60	Uprawy polowe ogrodnicze i trwałe, łącznie
C	Uprawy ogrodnicze	20	Uprawy ogrodnicze
D	Winnice	31	Winnice
E	Uprawy trwałe	32	Drzewa i krzewy owocowe (łącznie z cytrusowymi)
		33	Gaje oliwne
		34	Pozostałe uprawy trwałe, łącznie
F	Krowy mleczne	41	Bydło mleczne
G	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym (bez krów mlecznych)	42	Bydło opasowe
		43	Bydło ogółem
		44	Owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym
H	Zwierzęta ziarnożerne	50	Zwierzęta żywione paszami treściwymi
I	Mieszane	71	Różne zwierzęta, z przewagą żywionych w systemie wypasowym
		72	Różne zwierzęta, z przewagą żywionych paszami treściwymi
		81	Uprawy polowe i zwierzęta żywione w systemie wypasowym, łącznie
		82	Różne uprawy i zwierzęta, łącznie

Załącznik 7. Grupowanie gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej (ESU), klasyfikacja ES6

ES6	Rozmiar w ESU
bardzo małe (XS)	ESU < 4
małe (S)	4 ≤ ESU < 8
średnio- małe (MS)	8 ≤ ESU < 16
średnio- duże (ML)	16 ≤ ESU < 40
duże (L)	40 ≤ ESU < 100
bardzo duże (XL)	ESU ≥ 100

Załącznik 8. Grupowanie gospodarstw rolnych według powierzchni użytków rolnych (UR), klasyfikacja UAA6

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w ha
bardzo małe (AXS)	UR < 5
małe (AS)	5 ≤ UR < 10
średnio - małe (AMS)	10 ≤ UR < 20
średnio - duże (AML)	20 ≤ UR < 30
duże (AL)	30 ≤ UR < 50
bardzo duże (AXL)	UR ≥ 50

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB